



МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИШ

Илимий-методикалық журнал

№ 6.2.1 2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

1-ДЕКАБРЬ ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛИНЕ
МӘМЛЕКЕТЛИК СТАТУС БЕРІЛГЕН КҮН

AutoCAD o'qituvchilar amaliy mashg'ulotlarda olib boradigan loyihalash-chizma ishlarini standart avtomatlashtirish tizimiga aylanmoqda.

Hozirda kompyuter texnologiyalari asosida kiyim detallari chizmalarini tekislikda va uch o'lchovli chizishning turli tamoyillarini amalga oshiruvchi, loyihalash – konstruktorlik hujjatlarini ishlab chiqish maqsadida modifikatsiyalashgan AutoCAD, 3d Max, CLO 3D kabi avtomatlashtirilgan loyihalash tizimlari taqdim etilmoqda.

Loyihalashni avtomatlashtirish yanada rasmiy tamoyillarga o'tishni, loyihalanayotgan buyum sifatini ta'minlay olmaydigan loyihalash-konstruktorlik operatsiyalarining an'anaviy shakl va metodlarini rad etishni nazarda tutadi. Bu masalalar kiyimlarni uch o'lchovli avtomatlashtirilgan loyihalash tizimlarida yuqori darajada hal etiladi. Aynan shu dastur kiyimlarni modellashtirish nuqtai nazaridan ko'rib chiqilganda AutoCAD va Marvelous Designer tizimlari uchun to'g'ri tanlangan qaror hisoblanadi.

Marvelous Designer dasturi Virtual Fashion firmasi tomonidan ishlab chiqilgan eng zamonaviy dastur bo'lib, bu dasturda uch o'lchovli kiyimlarni loyihalash va dizaynini yaratish imkoniyati bor.

Kasb ta'lim o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida EMM va dasturiy vositalardan foydalanish natijasida darslarning ko'rgazmaliligi, ta'lim sifati va samaradorligi oshishi hamda mashg'ulotlarni tashkil etish metodikalarining takomillashishiga olib keldi.

Adabiyotlar

1. S.Yu.Rajabova "Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining konstruktorlik texnologik kompetentligini rivojlantirish metodikasi" dissertatsiya T 2020 yil
2. Saidi.D.R. Modelirovanie konstruksii odejdy po texnologii 3D.UNIVERSUM:Texnicheskie nauki №1(58) 2019 -5s
3. Tikuv buyumlarini kompyuterda loyihalash asoslari. Xojimatov.R., F.Usmanova va boshqalar Toshkent "Ilm-ziyo" 2017.287– b.

REZYUME

Ushbu maqola oliy ta'lim tizimida kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda Marvelous Designer dasturidan foydalanish metodikasi yoritib berilgan.

РЕЗИОМЕ

В данной статье описана методика использования программы «Марвелоус Десигнер» при подготовке преподавателей профессионального обучения в системе высшего образования.

SUMMARY

This article describes the methodology for using the "Marvelous Designer" program in the training of vocational training teachers in the higher education system.

MUSIQA TA'LIMIDA QO'SHIQ KUYLASH IJODIY FAOLIYATGA O'RGATISH

Yunusov O.

**Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Musika ta'limi" kafedrası
katta o'qituvchisi**

Tayanch so'zlar: milliy uslublar, ijrochilik, o'zbek ashulasi, qo'shiq, an'anaviy, ovoz.

Ключевые слова: национальный стиль, исполнение, узбекская песня, песня, традиционная, звуковая.

Key words: national style, performance, uzbek song, song, traditional, sound.

Bolalarga qo'shiq kuylashni o'rganish jarayonida o'qituvchi o'z bilimini ular ongiga yetkazish uchun shunday qulay vaziyat vujudga keladi, bunda eng muhimi o'qituvchi bolalarning musiqani to'g'ri idrok qilishga tayyorlashi yuksak darajada bo'lishi kerak. Bu faoliyatning amalga oshirilishida xotari, diqqat va emotsional ko'tarinki ruh yordamga keladi. Pedagogika va psixologiya fanlari shuni ta'kidlaydiki, ijodiyotni rivojlantirishning barcha turlariga bu narsalar bevosita aloqadordir, qolaversa butun o'qish jarayonida bo'larsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Musiqa darslarida xotirani kuchaytirish va rivojlantirishning asosiy uslublaridan biri o'qituvchilarning kichik va qisqa quylash mashqlarini tez-tez takrorlashi va keyinchalik ushbu mashqlarni kengaytirib va kuchaytirib borishidir. Kuylash malakalarining shakllantirishida musiqa o'qituvchisiga qo'yiladigan talablardan biri bolalarni ushbu mashqlarga qiziqtirish, bolalarning musiqa olamiga shunday olib kirish kerakki bunda ular o'qituvchining har doimgi talablaridan zerikmasinlar, agar o'qituvchi o'z xotirasini fahmlay ola bilsa, kuylash malakalarining shakllanishi jarayonining samaradorligi osha boshlaydi. Bu natijaga erishish uchun o'qituvchidan jiddiy mas'uliyat talab qilinadi. Bolalar tetik ko'tarinki ruh kayfiyatida bo'lsalar, ularning faoliyat qobiliyati faollashadi. Shu bilan bolaning musiqani idrok qilishida ham chuqur, emotsional his-tuyg'u holati paydo bo'ladi. Bu holat kuylash jarayonida ijobiy natijalar hosil bo'lishiga olib keladi. Ma'lum bir qo'shiqni kuylash oldidan va kuylash davomida bir qancha vazifalarni amalga oshirishi kerak bo'ladi. Qo'shiq haqida dastlabki emotsional taassurotlar hosil qilish: ijro etish rejasini tuzish maqsadida asarning musiqaviy tilini taxlil qilish.

Qo'shiqni kichik bo'laklarga bo'lib, alohida qayta ishlash. Asarni bir necha marta qayta ishlash. Asarning musiqaviy badiiy obrazini kuylovchiga yetkazib kuylash Bu vazifalarni amalga oshirishda o'qituvchi eng avvalo tanlangan qo'shiqning yaratilishi haqida ma'lumot berishi va ushbu qo'shiqni ma'lum cholg'u asbobi jo'rligida ifodali kuylab berishi kerak. Endi asarni bolalarga qaysi uslubda o'rgatish kerakligini aniqlash maqsadida o'qituvchi qo'shiqdagi musiqaviy tovushlarning baland-pastligi musiqa diapazonining bolalar yoshiga mosligi haqida bolalar bilan savol-javob tariqasida qisqacha tahlil o'tkazadi. Qo'shiqni kichik bo'laklarga qayta ishlash ular orasidagi o'zviylikni saqlagan holda oshirishi kerak.

Kichik bo'laklarni bolalar qayta kuylab, aniqlik eshitganlaridan so'ng qo'shiqni boshidan oxirigacha kuylashi mumkin. Qo'shiqni to'liq kuylayotganda bolalar o'qituvchining ijrosiga syongan holda o'zaro bir-birini eshitishga harakat qila boshlaydi. Bu holatni o'qituvchi o'z vaqtida anglab olib bolalarni ikki-uch guruhga bo'lib, navbat bilan qo'shiq kuylatadi. Savol-javob tariqamida har qaysi guruhning qay darajada kuylaganligi aniqlanadi va o'qituvchi tomonidan baholanadi. U bilan asarning badiiy obrazini tinglovchiga yetkazib kuylash vazifasi amalga oshiriladi. Bu vazifalarni o'qituvchilarning bilim doirasini, ya'ni kuylash madaniyatini shakllantirmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi. Chunki xorda badiiy ifodali qo'shiq aytish har bir o'quvchidan ma'lum darajada kuylash malakalarining murakkab doirasini talab qiladi. Bu malaka xorda kuylashning tarbiyaviy ahamiyatini belgilaydi.

Kuylash malakalarini mukammal bilish yosh ijrochilarning estetik tarbiya jarayonida musiqaviy badiiy obrazini chuqur his qilishlarini ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. Bolalarda kuylash malakalarining shakllanishi to'la musiqaviy tarbiyaning asosiy shartlarida biri amalga oshayotganligidan dalolat beradi.

Kuylash malakalarining shakllanishi jarayonini bolalarning har birining o'z xususiyati va qo'shiqchilik qobiliyatiga ham bog'liqdir.

Chunki bolaning maktabga musiqaga, qo'shiqqa bo'lgan munosabati maktabdagi undagi kuylash malakalarining shakllanishiga va bilim olish natijalarining sifatiga ham ta'sir qiladi. Kuylash malakalarini shakllantirish jarayoni bir xilda kechmaydi. Bu jarayon ma'lum qonuniyatlarga bo'ysungan holda maqsadga muvofiq yo'nalishda amalga oshiriladi. Kuylash malakalarini shakllantirishning boshlang'ich sinflarda quyidagicha uch bosqichda rivojlanishini ko'rib chiqamiz:

1. Oddiy elementar kuylashni o'rganishga erishish;
2. Mazkur oddiy mashqlarni mustahkamlash va rivojlantirish;
3. Hosil bo'lgan kuylash mahoratidan samarali foydalanish

Shakllanishning birinchi bosqichidanoq bolalar kuylashga o'rgatilib boriladi. Hozircha kichik diapozonda bo'lsa ham iloji boricha toza, sof va ifodali kuylashga harakat qilish: kuylayotganda og'iz va jag'larni to'g'ri harakatga kelishini ta'minlash, yumshoq kuylashga o'rganish, kuylash talaffuzini yaxshilash ovoz tembrini yorqinroq qilib borish kerak bo'ladi.

Birinchi bosqichni amalga oshirishda musiqa o'qituvchisining ushbu malakalarini bir-biriga bog'liqligini ta'minlashda erishishi muhim hisoblanadi. Bunda o'qituvchi bolalarning tovush pardasiga og'irlik tushmasligi va ularning ovozlari charchab qolmasligi uchun kuylash faoliyatini tinglash faoliti bilan tez-tez almashtirib turishi kerak.

Ikkinchi bosqichda asosiy kuylash malakalarining barcha qirralarida ijobiy o'zgarishlar ro'y beradi. Ular quyidagicha kechadi. Nafas yo'llarida erkinlik hosil bo'ladi, ovoz tembrini yorqinlashadi, ovoz hosil bo'lishi usullari normallasadi. Kuylayotganda og'iz va jag'larning to'g'ri harakatga kelish usuli bir muncha yaxshilanadi, jarangdorlik va musiqaning eshitish qobiliyati rivojlanadi.

Oddiy mashqlarni mustahkamlash mumkin. O'quvchilar lad qonuniyatlarini ham o'zlashtirishadilar. Bu bilan musiqa savodi jarayoni bilan ham bog'liqlikka erishish mumkin.

So'ngi bosqichda kuylash malakalari rivojlangan darajada hosil bo'ladi. Jarangdorlikning sof va ifodali bo'lishi ovoz hosil bo'lish uslubining mustahkamlanishini, ovoz tembrining sifatining yanada oshishi ovoz diapozonini sezilarli darajada kengayishi kuylash hamda nafas olishning to'g'ri va to'la shakllanishi uchun muhim bo'lgan omillardir. Bu bosqichda bolalar chuqur musiqaviy his-tuyg'u va to'g'ri kuylashga erishgan bo'ladi. O'qituvchi bu bosqichda tovushlarning katta sakrashlar ishtirok etgan mashqlardan bevosita foydalanishi mumkin. Bu davrda turli xil kuylash malakalari orasidan o'zaro uzviylik aloqasi vujudga keladi. Masalan, musiqaviy eshitish qobiliyatining rivojlanish darajasi ovoz tembrining sifatiga ovoz hosil qilish usuliga va boshqa malakalarga ta'sir qiladi. Kuylaganda nafas olishning to'g'ri yo'lga qo'yilishida o'qituvchining kuchli nazorati kuylashda ifodalikni ovoz tembrini va qolgan barcha kuylash malakalari yaxshilanishi va samarali bo'lishiga olib keladi.

O'quvchilarda kuylash malakalari tarbiyalashning o'z qiyinchiliklari bo'ladi. Bolalar hali berilgan asarni to'la tahlil qila olmayadilar. Dastlabki mashqda qo'lga kiritilgan natijani keyingi mashqlarda ishlata olmaydilar: kuylash malakalari orasidagi bog'liqlikni to'liq ko'ra bilmaydilar. Bu qiyinchiliklarni bartaraf etishda o'qituvchilarning musiqa tinglash va ijodiyotni to'g'ri baholash muhim ahamiyatga ega. Kuylash malakalarini shakllanishida qayta kuylash mashqlari usulining maqsadga muvofiq ravishda bajarilishi muhimdir. Qayta kuylash usulining ikkita sharti mavjuddir:

O'quvchi kuylayotganda aynan nima qilishi va nimaga erishishi mumkin bo'lgan, puxta aniq bilimga ega bo'lishi kerak.

O'quvchi nimaga erishganini, har bir mashqning qanday natija berganini qanday xatolarga yo'l qo'yilganini bilishi kerak, keyingi mashqlar esa ushbu xatolarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Birinchi shartning to'g'ri bajarilishi uchun o'qituvchi musiqa savodxonligi jarayoniga bog'liqligiga va ikkila faoliyatning mantiqan bir-biriga mos bo'lishiga e'tibor berishi kerak. Ikkinchi shartning bajarilishi qayta kuylash mashqning ma'lum maqsadga qaratilganiga bog'liq. Bunda o'qituvchi har gal qayta kuylagan mashqni bolalar bilan o'z vaqtida tahlil qilib borishi kerak.

Kuylash malakalarining shakllanishidagi yuqorida qayd etilgan uch bosqichni amalga oshirish uchun musiqa o'qituvchilariga quyidagi tadbirlarni o'tkazish tavsiya etiladi;

- a) o'quvchilarning ohangdoshlikni his etishga erishi;
- b) Har bir o'quvchining individual xususiyatini hisobga olish;
- s) iloji boricha milliy cholg'u asboblardan foydalanish;
- d) dars mobaynida qoniqmagan o'quvchilarini musiqa to'garaklariga jalb qilish.

Musiqa o'quvchisi bolalarning ohangshiligini his etish qobiliyatini o'rganish uchun avvalo ularning maktabgacha olgan tarbiyasini o'rganish kerak bo'ladi. Eng avvalo bolalarga tanish bo'lgan qo'shiqlarni mashq qilish ushbu tadbirni amalga oshirishga yordam

beradi. Tabiiyki, bolalarning ohangdoshlikni his etish qobiliyati turli xil bo'ladi. Mashqlar uch-to'rt darslardan boshlab, qobiliyatiga qarab uch guruhga bo'lib o'tkaziladi. Kichik mashqlarni kuylayotganda bolalarning individual -musiqiy qobiliyatini aniqlab o'rganish mumkin bo'ladi.

Bu yerda individual xususiyat har bir o'quvchining musiqaga munosabati ovoz pardasining kuylash holati, nafas olish yo'llari, talaffuz ifodasi kabi xususiyatlar nazarda tutilayapti. Bu xususiyatlarning to'g'ri shakllanishida uchta guruhga bo'lib o'tkazish maqsadga muvofiq.

Kuylash malakalarining ijobiy shakllanishiga milliy cholg'u asboblarning bevosita ta'siri muhim ahamiyatga ega. Lekin Ovrupa cholg'u asboblarning ham bu jarayonda muhim o'rni borligini rad etib bo'lmaydi.

Jumhuriyatimizning barcha umuta'lim maktablarida ham turli cholg'u asboblari mavjud emas. Ko'pgina maktablarning musiqa darslarida doira, nog'ora, gijjak, tanbur, nay kabi o'zbek milliy cholg'u asboblardan kam foyalaniladi. Milliy cholg'ular ahamiyatini mukammal bilish, o'rganishga bo'lgan qiziqishini yanada kuchaytiradi. Demak, mana shu cholg'u asboblardan ko'proq foydalanilsa kuylash malakali shakllanishi jarayonining natijasi bir muncha samarali bo'lar edi.

45 minutlik dars mobaynida ayrim o'qituvchilar qo'shiq kuylashdan qoniqmaydilar. Bunday o'quvchilarni o'z vaqtida «qo'shiqchilar ansambli» tugragi yoki bo'lmasa «xor» tugragiga jalb qilish kerak. Bu kuylash malakalarining rivojlanishi uchun bir olg'a qadam bo'ladi. Bu ishlar keyingi darslar mobaynida, bu o'quvchilarning yaxshi idrok eta olmaydigan o'quvchilarga albatta, ijobiy ta'sir bo'ladi.

Musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda zamonaviy musiqa madaniyati darslarini badiiy-pedagogik asar deb hisoblash mumkin, chunki uni o'qituvchi o'z individual ijodidan va tajribasidan kelib chiqqan holda yaratadi. Musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda darsning kompozitsiyasi va dramaturgiyasi, lining badiiy-pedagogik g'oyasi, maqsad va vazifalari, shakllari, metodik usullari va texnologiyalari ham o'quvchilarda musiqaga qiziqishni o'stirish, ularga musiqa san'ati va madaniyatining ma'naviy mavzusini singdirish, zamonaviy musiqali-ijodiy faoliyatini anglash-bular hammasi o'qituvchinijig ijodiy sohasiga kiradi.

Musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda o'qituvchi musiqa darsi rejasini tuzganda maqsad, vazifasini, mavzusini, turini va o'qitish shakllarini, musiqa faoliyatlarini va ularni o'quvchilarga singdirish uchun kerakli metodlar, texnologiyalar va usullarni aniqlab, so'ng darsning senariysini tuzadi. Dars bir umumiy sxemada tuziladi. Har bir faoliyat turlari: musiqa titiglash, jamoa bo'lib kuylash, musiqa savodi, ritmik harakatlar, musiqa cholg'u asbobiga jo'r bo'lish, o'yinlar-bir-biri bilan bog'lanib, uzviylashtirilgan bo'lishi kerak. Bunda o'quvchilarni darsda faol qatnashtirish uchun turli xil texnologiyalar, vositalar, metod usullari va yo'llari ishlatiladi.

Ma'lumki, musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda har qanday pedagogik texnologiya ta'limning yangi loyihasini rivojlantiruvchi ta'lim tamoyillariga asoslangan bo'lib, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. O'qituvchi va o'quvchi, o'quvchi va o'qituvchilarning hamkorligi, o'zaro muloqoti, bir-biriga ko'rsatadigan ta'siri zamonaviy talablar asosida tashkil topishi lozim. Bunday jarayonda o'quvchilar bilan hamkorlikda ishlash malakalari shakllanadi. Musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda o'quvchining faol, samarali faoliyat ko'rsatishiga yo'naltirilgan ta'lim jarayonining metodik ishlanmasidan farqli ravishda, ta'limning pedagogik texnologiyasi ta'lim oluvchilarga qaratiladi, shuningdek, ularning shaxsiy va o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatini hisobga olgan holda o'quv materialini o'zlashtirishga sharoit yaratadi.

Pedagogik texnologiya turini tanlash dars va mashg'ulotlarda qaysi darajadagi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish nazarda tutilganligiga bog'liqdir.

O'qitish jarayonida musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda qo'lianiadigan usullar juda ko'p. Bu usullar o'quvchilarning yosh xususiyatlariga, ko'pchilikni o'qitishga yoki individual ta'lim berishga mo'ljallangan bo'ladi. 2-sinf o'quvchilarining tabiatan o'yinqaroq bo'lishini hisobga olgan holda, ularni darsga ko'proq qiziqitirish uchun «o'yin usulidagi darslardan» foydalanish mumkin.

Musiqada ijodiy faoliyatni tashkil etishda darsning har bir elementini amalga oshirishda uning mohiyatini bolalar bilimi va hayotiy tajribalariga asoslanib tushuntirish lozim.

Adabiyotlar

1. Mamirov M. Omonullaev D. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan leksiylar. T.:1990
2. Mamirov Q. Milliy musiqa va uning ma'naviy tarbiyaviy ahamiyati (To'plam.qadriyatlar va ijtimoiy taraqqiyot.)T.:O'zbekiston,1997.
3. Yoqubbekova M. O'zbek xalq qo'shiqlarning lingvistik talqini .T: fan 2004 yil 35-36 betlar.
4. Yunusov O.Characteristics of Musical Ability Development . Texas Journal of Multidisciplinary Studies 2022.17-18 .bet
5. Yunusov O.O'zbek milliy san'atini o'quvchi-yoshlarning ongiga singdirish yo'llari .Science and education scientific journal issn 2181-0842 volume 1, special issue 4 december 2020 304-306 betlar.

REZYUME

Bolalarga qo'shiq kuylashni o'rganish jarayonida o'qituvchi ma'lum bir qo'shiqni kuylash oldidan va kuylash davomida bir qancha vazifalarni amalga oshirishlari.Qo'shiq haqida dastlabki taassurotlar hosil qilish.Qo'shiqni kichik bo'laklarga bo'lib,alohida qayta ishlash.Asarni bir necha marta qayta ishlash.Asarning musiqaviy badiiy obrazini kuylovchiga yetkazib kuylash Bu vazifalarni amalga oshirishda o'qituvchi eng avvalo tanlangan qo'shiqning yaratilishi haqida ma'lumot berishi va ushbu qo'shiqni ma'lum cholg'u asbobi jo'rligida ifodali kuylab berishi kerakligi.Kuylash malakalarini shakllanishida qayta kuylash mashqlari usulining maqsadga muvofiq ravishda bajarilishi muhimligi haqida ma'lumotlarga ega bo'lasizlar .

РЕЗЮМЕ

В процессе обучения детей пению песни необходимо выполнить ряд действий до и во время пения определенной песни, чтобы сформировать первоначальные впечатления о песне. Вы получите информацию о важности правильного выполнения методики повторного пения в формировании певческих навыков.

SUMMARY

In the process of learning to sing a song to children, it is necessary to perform a number of activities before and during the singing of a certain song. To form initial impressions about the song. You will have information about the importance of the correct implementation of the method of re-singing exercises in the formation of singing skills.

ПЕДАГОГИК–КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИК ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА

Умаров А.Ғ.

Андижон давлат университети докторанти

Таянч сўзлар: Бўлажак ўқитуви, касбий компетенция, касбий фаолият, илм-маърифат, таълим-тарбия, ўз-ўзини ривожлантириш, тамойиллар, масъулият, индивидуал ривожланиш, касбий этика.

Ключевые слова: Будущее образование, профессиональная компетентность, профессиональная деятельность, знания, образование, саморазвитие, принципы, ответственность, индивидуальное развитие, профессиональная этика.

Key words: Future education, professional competence, professional activity, knowledge, education, self-development, principles, responsibility, individual development, professional ethics.

ЮНЕСКО томонидан 1966 йилда “Ўқитувчиларнинг мақоми тўғрисидаги тавсиялари”да педагог маданияти ва касб этикаси тамойилларини белгилаш талабини киритилган. Бу тамойиллар мутахассиснинг обрўсини юксалтириш билан бир қаторда